

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

**ІННОВАТИКА
У ВИХОВАННІ**

Збірник наукових праць

Випуск 1

Засновано у 2015 році

Рівне – 2015

УДК 37 : 005.591.6

I - 66

ББК 74.200

Інноватика у вихованні : зб. наук. пр. Вип. 1 / упоряд. О. Б. Петренко ; ред. кол. : О. Б. Петренко, Н. М. Гринькова, Т. С. Ціпан та ін. – Рівне : РДГУ, 2015. – 288 с.

До збірника увійшли наукові праці, здійснені у галузі теорії і методики виховання. Статті спрямовані на багатоаспектне висвітлення основних напрямів, сучасних підходів до змісту, форм і технологій виховного процесу, починаючи від дошкілля і завершуючи вищою школою.

Редакційна колегія:

Головний редактор: **Петренко Оксана Борисівна**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Заступники головного редактора: **Гринькова Надія Михайлівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Відповідальний секретар: **Ціпан Тетяна Степанівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Члени редакційної ради:

Сухомлинська О. В., доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, Академік-секретар Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України;

Бех І. Д., доктор психологічних наук, професор, академік НАПН України, директор Інституту проблем виховання НАПН України;

Пустовіт Г. П., доктор педагогічних наук, професор, Вчений секретар Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України;

Павелків Р. В., доктор психологічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Коберник О. М., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики трудового і професійного навчання, директор Інституту природничо-математичної та технологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Лобода С. М., доктор педагогічних наук, професор, доктор габілітований, професор звичайний Вищої школи інформатики і прикладних наук (м. Лодзь, Республіка Польща).

Члени редколегії:

Безкоровайна О. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри методики викладання іноземних мов Рівненського державного гуманітарного університету;

Вербець В. В., доктор педагогічних наук, професор, декан художньо-педагогічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету;

Войтович І. С., доктор педагогічних наук, професор кафедри інформаційно-комунікаційних технологій та інформаційних засобів навчання Рівненського державного гуманітарного університету;

Лісова С. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики професійної освіти Рівненського державного гуманітарного університету;

Литвиненко С. А., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Карпенчук С. Г., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Поніманська Т. І., кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології (дошкільної і корекційної), проректор з наукової роботи Рівненського державного гуманітарного університету;

Федеяєва В. Л., доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи Херсонського державного університету;

Шугаєва Л. М., доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету;

Ящук І. П., доктор педагогічних наук, професор, декан факультету початкової освіти та філології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії;

Бісовецька Л. А. кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання РДГУ;

Дупак Н. В., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання РДГУ.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 21161-10961Р.

Упорядники: проф. **Петренко О.Б.**, доц. **Ціпан Т.С.**

Науково-бібліографічне редагування: **наукова бібліотека РДГУ**

Рецензент: **Пустовіт Г.П.** - доктор педагогічних наук, професор, вчений секретар Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України

Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол №9 від 24 квітня 2015 р.)

Редакційна колегія не завжди поділяє точку зору авторів.

ЗМІСТ

Передмова	6
Бех І.Д. Особистість у контексті орієнтирів розвивального виховання	7
Пустовіт Г.П. Теоретико-прикладні складові інноваційного розвитку системи позашкільної освіти і виховання	14
Павелків Р.В. Структура, зміст та детермінанти морального розвитку особистості: ретроспекція та перспективи	24
Петренко О.Б. Інноватика у вихованні: засадничі положення	38
Карпенчук С.Г. Мета виховання як соціально-педагогічна стратегія	48
Криstopчук Т.Є. Особливості формування готовності вчителя до здійснення педагогічної діяльності та виховання учнів у країнах західної Європи	59
Лісова С.В. Проектування інноваційних педагогічних систем підготовки фахівців у галузі технологічної та професійної освіти	70
Литвиненко С.А., Кіт Н.В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до естетичного виховання молодших школярів у процесі педагогічної практики: рефлексивний підхід	78
Баліка Л.М. Екстраполяція досвіду роботи шкільної бібліотеки у процесі розвитку інтересу до читання	86
Бісовецька Л.А. Українські мультфільми як засіб морального виховання дітей	93
Бричок С.Б., Павелків О.М. Роль психолого-педагогічної діагностики у проектуванні виховної діяльності педагога	103
Гринькова Н. Формування моральної вихованості молодших школярів: теоретичний та практичний аспекти	111
Дупак Н.В. Інноваційна діяльність як складова професійної компетентності майбутнього вчителя	119
Кособуцька Г.П. Організаційно-педагогічні умови національно-патріотичного виховання підлітків у позакласній роботі	127
Сергеєва Н.В. Соціально-психологічний аналіз проблеми ціннісно-орієнтованої активності молодших підлітків	139
Сойчук Р.Л. До проблеми сутності національного самоствердження особистості	147
Стельмашук Ж.Г. Екстраполяція досвіду виховання дисциплінованості учнів вітчизняних шкіл в умовах роздільного навчання (1943-1954 рр.) у сучасну систему освіти і виховання	157
Ціпан Т.С. Сюжетно-рольові ігри як засіб громадянського виховання	170

Доробки молодих науковців

Беднарська А.А. Педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського щодо естетичного виховання: актуалізація досвіду	181
Вознюк М.О. Організація превентивного виховання в загальноосвітній школі: управлінський аспект	186
Єрмейчук В.І. Розвиток В. О. Сухомлинським індивідуалізованого підходу до важких дітей	192
Зінченко А.В. Морально-ціннісні орієнтації як умова формування гуманістичного спілкування молодших школярів	198
Зубок О.В. Засади розвитку креативних здібностей школярів	205
Карпович Ю.В. Психолого-педагогічні особливості виховання дисциплінованості учнів молодшого шкільного віку	212
Кличко А.О. Теоретичні основи виховання національної гідності молодших школярів у позаурочній діяльності	221
Кондратюк К.С. Проблема національного виховання учнівської молоді у педагогічних дослідженнях класиків української педагогіки	229
Конончук Д.В. Виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до природи в позаурочний час	235
Корпан І.В. Обґрунтування та змістова характеристика готовності майбутніх вчителів початкової школи до роботи з інтелектуально обдарованими учнями	241
Марієн Ю.С. Зміст та особливості формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики	247
Мацько О.В. Виховне середовище як засіб формування культури здоров'я у молодших школярів	253
Нікітчук А.О. Вікові аспекти громадського виховання учнів молодшого шкільного віку	259
Полюхович М.І. Проблема формування національної самосвідомості учнів молодшого шкільного віку в науковому дискурсі	265
Сінокоп О.В. Формування гуманістичних цінностей у майбутніх вчителів початкових класів	274
Якимець М.Г. Проблема підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації художньої творчості учнів	281
Відомості про авторів	287

Д. В. Конончук

ВИХОВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ В ПОЗАУРОЧНИЙ ЧАС

Анотація. У статті розглянуто роль позакласної роботи в процесі виховання ціннісного ставлення до природи в молодших школярів, що є однією з найактуальніших проблем сьогодення – проблема екологічного виховання молодших школярів. Особливістю цієї статті є те, що в ній висвітлено основні завдання екологічної освіти сучасної молодшої школи та рівні сформованості в молодших школярів ціннісного ставлення до природи. Шкільна практика показує, що сучасна система освіти не забезпечує системного впливу на особистість молодшого школяра, саме тому пропонується виховувати у школярів молодших класів бережливе ставлення до природи в позаурочний час.

Ключові слова: виховання, ціннісне ставлення до природи, школярі початкової школи, екологічне виховання, позаурочна робота.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство в Україні визнає наявність гострих екологічних проблем, від вирішення яких залежить подальший розвиток нашої країни в усіх сферах життя. Значні території в Україні перетворені на регіони екологічної кризи, що вимагає невідкладного піклування країни про природне середовище і добробут кожного громадянина. Це є обов'язковою умовою процвітання України в майбутньому, а виховання в особистості ціннісного ставлення до природи – одне з першочергових завдань усіх соціальних інститутів, у тому числі загальноосвітньої школи.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Проблема формування у підростаючого покоління ціннісних ставлень привертала увагу і розроблялася як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями. У філософсько-соціологічному контексті її розглядали В. Андрущенко, В. Василенко, О. Дробницький, А. Здравомислов, І. Зязюн, М. Кузнецов, В. Кремень, М. Марчук. Загальні підходи до психологічної природи цінностей та взаємовідносин особистості з навколишньою дійсністю висвітлені у працях І. Беха, Л. Божович, О. П. Грошовенко [1], Н. В. Жук [2], Л. Виготського, О. Киричука, О. Леонтєва, Г. П. Пустовіт [5], Л. Масол, О. Матвієнко, В. М'ясищева, К. Д. Шевчук [6], С. Рубінштейна, Г. Тарасенко. Педагогічний напрям ціннісних ставлень досліджували О. Вишневський, В. Киричок, І. В. Кушакова [3], Т. І. Мантула [4], В. Кузь, О. Савченко, О. Сухомлинська, Н. Ткачова та інші.

Мета статті – розглянути роль позакласної роботи в процесі виховання ціннісного ставлення до природи в молодших школярів; розробити критерії, показники та рівні прояву учнями молодших класів ціннісного ставлення до природи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Екологічне навчання і виховання – це психолого-педагогічний процес, спрямований на формування у людини знань наукових основ природокористування, необхідних переконань і практичних навичок, певної орієнтації та активної життєвої позиції в галузі охорони, збереження і примноження природних ресурсів.

Виховання ціннісного ставлення до природи в учнів молодших класів у загальноосвітній школі має свої особливості, які обумовлені специфікою віку. Молодшим школярам властиве непрагматичне ставлення до природи, посилення мотивів спілкування з нею, потреба в повазі оточення тощо. Молодший шкільний вік є сенситивним до освоєння цінностей суспільства, до суб'єктно-непрагматичної взаємодії з природою, оскільки учні початкових класів характеризуються емоційною чутливістю до проблем навколишнього середовища, синкретичністю сприйняття світу, художнім його освоєнням. Цьому в значній мірі сприяє як власне навчальний процес, так і позакласна робота [3].

Дослідники майже одноставно констатують той факт, що шкільний урок з домінуванням дидактичної спрямованості, на жаль, не здатний забезпечити розвиток емоційно-ціннісних настановлень на взаємодію дітей з довкіллям, а також запропонувати необхідні умови для організації екологічно доцільної діяльності учнів у природі. Тому нагальною стає потреба взаємодії урочної та позакласної навчально-виховної роботи, яка стане основою розвитку емоційно-ціннісного ставлення до природи й уможливить формування молодших школярів дбайливого ставлення до неї [1].

Сучасне визначення понять «позаурочна та позакласна навчально-виховна робота» знаходимо у Г. П. Пустовіта, який трактує їх так: «Позакласна освітньо-виховна робота – процес, що організовується педагогічним колективом школи у вільний від навчання час, в умовах, які є комфортними для школярів, і спрямовується на задоволення різноманітних пізнавальних інтересів та освітніх запитів дітей. Позаурочною навчально-виховною роботою є діяльність групи чи окремих педагогів школи, ліцею, гімназії, спрямована на створення у вільний від навчання час комфортних умов для розвитку творчих здібностей та реалізації духовного потенціалу особистості, забезпечення освітніх запитів учнів певного класу чи групи, об'єднаних спільними інтересами» [5].

Позакласна робота створює умови для набуття досвіду прийняття екологічно правильних рішень на основі отриманих знань та у відповідності до сформованих ціннісних підходів і орієнтацій. Значною є роль позакласної роботи в заохоченні школярів до самостійного вивчення природи, яке вони можуть здійснювати відповідно до більш властивої їм швидкості засвоєння, що робить набагато продуктивнішим процес становлення особистості. При цьому учень може вдатися до експерименту, короткочасного й довготривалого спостереження, дослідження зв'язків людини з природою протягом тривалого терміну з фіксацією результатів на фотоплівці, в малюнках, схемах та інших документах. Усе це робить дослідження природного середовища і його охорону привабливими й цікавими. Виховання ціннісного ставлення до природи в школярів можливе тільки за умови взаємозв'язку різних видів і форм позакласної роботи. Різноманітна діяльність дає можливість школярам глибоко опанувати знання про зв'язки людини з природою, розгледіти екологічні проблеми в реальному житті, набути найпростіших умінь з охорони природи, лише в позакласній роботі можливе проведення тривалих екскурсій.

І. В. Кушакова виділяє критерії та рівні сформованості ціннісного ставлення до природи в учнів молодших класів. Такими критеріями є позитивність, суб'єктність і непрагматизм [3].

Позитивність характеризує «знак» відношення до природи: позитивний, негативний або амбівалентний. При амбівалентному відношенні позитивність до одних природних об'єктів і явищ урівноважується негативністю до інших. Цінністю є лише те, що має позитивний «знак» відношення. Суб'єктність характеризує ступінь суб'єктифікації природи, наділення її суб'єктними функціями. Цінність характеризується суб'єктивним відношенням, тобто відношенням до природи як суб'єкта. Непрагматизм визначає ступінь безкорисливості й утилітаризму в стосунках з природою. Цінність характеризується непрагматичним відношенням до неї особистості, за якого одержання практичної користі, особистої або суспільної вигоди узгоджується з можливостями природи по саморегуляції, тобто не приносить їй незворотної шкоди, а в ідеалі є рівноцінно корисною взаємодією.

Непрагматичне відношення не обмежується практичним використанням природи для задоволення своїх розумних потреб, а врівноважується духовною взаємодією з нею, наприклад, у сфері художньої творчості. Вивчення наукової літератури, аналіз змісту екологічної освіти молодших школярів, спостереження за проявами ціннісного ставлення учнів і опитування вчителів початкових класів дозволили виявити показники сформованості ціннісного ставлення до природи в молодших школярів [3].

Показниками позитивного відношення до природи виступають пізнавальний (науковий і естетичний) інтерес до природних об'єктів і явищ, адекватне відношення до особливостей

живих істот і явищ природи, дотримання норм екологічно значимого поведіння в природі. Показниками суб'єктного відношення до природи є вміння бачити унікальність природних об'єктів і явищ передавати її різними засобами, уміння відчувати на собі вплив природи й усвідомлювати власні зміни під її впливом, уміння рівноправно взаємодіяти з природними об'єктами на основі виявлення «людських рис» і надання «свободи дій». Непрагматичне відношення проявляється в турботі про природу, в дотриманні моральних обмежень при вивченні й практичному використанні природного матеріалу.

Рівнями сформованості в молодших школярів ціннісного ставлення до природи виступають суб'єктно-непрагматичний, соціально-споживчий і утилітарний.

Суб'єктно-непрагматичний (високий) рівень характеризується сталим характером прояву перерахованих вище показників. При соціально-споживчому (середньому) рівні показники ціннісного ставлення до природи проявляються несистематично, при утилітарному (низькому) – дуже рідко й носять край нестійкий характер.

Головним завданням екологічної освіти сучасної молодшої школи можна вважати:

- Засвоєння наукових знань про взаємозв'язок природи, суспільства і людської діяльності;
- Розуміння багатогранної цінності природи для суспільства в цілому і кожної людини зокрема;
- оволодіння нормами правильної поведінки в природному середовищі;
- розвиток потреби спілкування з природою;
- активізація діяльності щодо охорони й поліпшення навколишнього середовища.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, сучасний екологічний стан актуалізує проблему формування у дітей і молоді стійкого ціннісного ставлення до природи, утвердження у свідомості молодого покоління дбайливої позиції щодо довкілля. Аналіз шкільної практики та результатів спеціальних досліджень засвідчує, що сучасна система освіти не забезпечує системного впливу на особистість молодшого школяра з метою подолання надмірного прагматизму стосовно навколишнього середовища, саме тому пропонується виховувати у школярів молодших класів бережливе ставлення до природи в позаурочний час.

Початкова школа потребує ефективних виховних технологій, спрямованих на гармонізацію стосунків у системі «учні – довкілля», результатом якої має стати формування у дітей дбайливого ставлення до природи, адже формування емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього середовища – складний процес, що передбачає набуття дитиною певних установок на взаємодію з природою, спеціальних природничих знань, позитивного емоційного ставлення і певних практичних навичок. Лише у процесі позаурочної роботи можливе оптимальне поєднання усіх необхідних умов, що стосуються ефективної реалізації завдань формування у молодших школярів емоційно-ціннісного ставлення до природи – основи екологічної культури.

Список використаних джерел:

1. Грошовенко О. П. Формування у молодших школярів дбайливого ставлення до природи у позаурочній виховній роботі : автореф. дис... канд. пед. наук / О. П. Грошовенко; Ін-т пробл. виховання АПН України. – К., 2007. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – 16 с. – укр. <https://nenc.gov.ua/doc/autoref/groshovenko.pdf>
2. Жук Н. В. До питання про сутність природоохоронної діяльності молодшого школяра // Актуальні питання підготовки спеціалістів в педвузі. – Бердянськ: Вид-во БДП. – 1992. – С. 15 – 17
3. Кушакова І. В. Виховання ціннісного ставлення до природи в учнів 3 - 4 класів у позакласній роботі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / І. В. Кушакова; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2012. – 20 с. – укр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://seanewdim.com>.

4. Мантула Т. І. Наступність у формуванні цілісного сприйняття природи між дошкільною та початковими ланками освіти: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.09 / Т.І. Мантула; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2007. – 20 с.
5. Пустовіт Г. П. Екологічна освіта в позашкільних закладах / Г. П. Пустовіт // Шлях освіти. – 1999. – № 3. – С. 14–17.
6. Шевчук К. Д. Формування у молодших школярів ціннісного ставлення до рідного краю. – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата пед. наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Інститут проблем виховання АПН України, – К., 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://nenc.gov.ua/doc/autoref/shevchuk.pdf>

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED:

1. Hroshovenko O. P. The formation of primary schoolchildren respect for nature in after-houredducational work: avtoref. dys. kand. ped. nauk / O. P. Hroshovenko; In-t probl. vykhovannia APN Ukrainy. – K., 2007. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : – 16 с. – ukr. <https://nenc.gov.ua/doc/autoref/groshovenko.pdf> (in Ukrainian)
2. Zhuk N. V. On the nature conservation of primary schoolchildren // Aktualni pytannia pidhotovky spetsialistiv v pedvuzi. – Berdiansk: Vyd-vo BDPI. – 1992. – S. 15 – 17. (in Ukrainian)
3. Kushakova I. V. Parenting value attitude to nature in pupils 3 - 4 classes in extracurricular activities: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.07 / I. V. Kushakova; Skhidnoukr. nats. un-t im. V. Dalia. – Luhansk, 2012. – 20 с. – ukr. [Elektronnyi resurs]. – Rezhymdostupu : <http://seanewdim.com>. (in Ukrainian)
4. Mantula T.I. Continuity in the formation of a holistic perception of nature between preschool and primary-level education: Avtoref. dys... kand. ped. nauk: 13.00.09 / T. I. Mantula; In-t pedahohiky APN Ukrainy. – K., 2007. – 20 s. (in Ukrainian)
5. Pustovit H. P Environmental education in preschool institutions / H. P. Pustovit // Shliakh osvity. – 1999. – № 3. – S. 14–17. (in Ukrainian)
6. Shevchuk K. D. The formation of primary schoolchildren valuable attitude to his native land. – Rukopys. Dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata ped. nauk za spetsialnistiu 13.00.07 – teoriia i metodyka vykhovannia. – Instytut problem vykhovannia APN Ukrainy, Kyiv, 2009. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://nenc.gov.ua/doc/autoref/shevchuk.pdf> (in Ukrainian)

Аннотация. В статье рассмотрена роль внеклассной работы в процессе воспитания ценностного отношения к природе у младших школьников, что является одной из самих актуальных проблем современности – проблема экологического воспитания младших школьников. Особенностью этой статьи является то, что в ней отражены основные задачи экологического образования современной начальной школы и уровни сформированности у младших школьников ценностного отношения к природе. Школьная практика показывает, что современная система образования не обеспечивает системного влияния на личность младшего школьника, потому предлагается воспитывать у школьников младших классов бережное отношение к природе во внеурочное время.

Ключевые слова: воспитание, ценностное отношение к природе, школьники начальной школы, экологическое воспитание, внеурочная работа.

Summary. The article shows the role of extracurricular activity in the process of upbringing of value attitude to nature in junior pupils, which is one of the most actual nowadays problem – the problem of ecological education of junior pupils. The main task of modern environmental education in junior schools and levels of junior pupils in the process of forming the value attitude to nature are lighted. It is proved that only the education system does not provide all tasks in forming of value

attitude to nature. That's why extracurricular activity is defined as one of the main pedagogical condition in this process.

Key words: upbringing, value attitude to nature, junior pupils, junior school, environmental education, extracurricular activity

Стаття надійшла до редакції 17.03.2015